

MOCENSKO-POLITICKÁ MANIPULACE S DĚJINAMI PRVNÍ REPUBLIKY

VĚRA OLIVOVÁ

Dramatické peripetie evropského a světového vývoje modifikovaly v uplynulých osmdesáti letech mezinárodní postavení československého státu, jeho vnější podobu i vnitřní strukturu. V přímé souvislosti s těmito změnami se měnil v české publicistice i v historiografii obraz onoho zakladatelského období státu – obraz první republiky. Pokusím se ve svém nástinu ukázat, jak byl charakter tohoto obrazu bezprostředně spjat s proměnlivými mocenskými a politickými poměry ve střední a východní Evropě.^{1/}

Nový československý stát se v roce 1918 zrodil ze světové válečné konflagrace, která rozrušila oblast střední a východní Evropy a vytvořila zde rozsáhlé velmocenské vakuum. V jeho rámci si Československo v nedlouhých dvaceti letech svého svobodného vývoje vybudovalo důstojné postavení v Evropě, podílelo se na jejím ekonomickém vývoji, přispívalo k rozvoji její kultury a vědy a díky vyspělé politické reprezentaci vybudovalo dobře fungující demokratický systém.

Rozbití republiky v roce 1938–39 bylo součástí obnovení velmocenské hegemonie Německa ve střední a východní Evropě, které bylo provázáno prosazováním totalitní nacistické ideologie. Spolu s rozbitím československého státu byla proto rozvrácena i celá jeho vnitřní demokratická politická struktura a ke slovu se přihlásili nedemokratické proudy ideově spjaté s německým nacismem.

Prodejní novináři a kolaborující politici vítali Hitlera jako „geniálního sjednotitele Evropy“ v níž nalezne své bezpečné místo i český národ. V souladu s nacisty – např. K. H. Franka – pokládali první republiku za historický omyl, za „intriku západních plutokratů a Židů“, za výsledek „šílené politiky Masaryka a Beneše“.

Jedním ze zvláště přitěžujících znaků první republiky byl právě její demokratický systém, který prý „odpuzoval nejen Německo a Itálii, ale i Polsko“. A byla prý to teprve říše, která nás seznámila s „hodnotnější formou vlády“ – s „totalitním státem bez tříd a politických stran“ řízeným „autoritativní vládou“.

Součástí této kampaně byly soustavné útoky na československý zahraniční odboj, který byl označován za „mrtvolný jed“ otravující duši národa. Obdobně jako

^{1/} Věra OLIVOVÁ, Manipulace s dějinami první republiky, in: Český časopis historický, 1993 č. 3, s. 442 – 459.

Adolf Hitler, jenž již ve třicátých letech považoval za svého největšího nepřítele Edvarda Beneše, soustředila se na vůdce československého zahraničního boje i kampaň kolaborantů. Svého vrcholu dosáhla po atentátu na Heydricha. 30. května 1942 prohlásil protektorátní prezident Hácha Edvarda Beneše „veřejným nepřítelem číslo jedna“, označil ho za „lžiprezidenta“ a „žoldněře nepřátelských mocností“, odmítl jeho úsilí o obnovení Československa a proklamoval vůli po trvalé přináležitosti českých zemí k Německu. V prohlášení členů protektorátní vlády byl pak označován za „placeného britského agenta“, za „zločince“ a „lotra“, za „ješitného zaprodance“ vydržovaného „Anglií a světovým Židovstvem“ atd., atd. ²⁾

Tato kampaň, prováděná krvavým terorem a spojená s tvrdou germanizací, narážela však na rezistenci českého národa. Tato rezistence byla nejen ideově, ale i generačně bezprostředně spjata s předmnichovskou demokracií. Politicky byla pak opřena o zahraniční odboj vedený Edvardem Benešem.

Konec války s sebou přinesl obnovení Československa a znovuoživení demokratických tradic první republiky. Avšak poválečná realita střední Evropy byla ve znamení výrazného velmocenského přesunu. Místo poražené Německo vystřídalo vítězné Rusko, do jehož mocenské sféry bylo nakonec – v únoru 1948 – vřazeno i Československo.

Prosazení a upevnění této mocenské vazby bylo v ideové oblasti prováděno prosazením ideologie ruského komunismu, který svou orientací na diktaturu proletariátu byl v příkrém rozporu s ideologií pluralitní parlamentní demokracie první republiky. Porušením generační rovnováhy, dané decimací demokratické starší a střední generace německou perzekucí, byla současně oslabena politická odolnost především mladé generace vůči této komunistické ideologii.

Ihned po únoru 1948 byla zahájena tvrdá persekuce stoupenců demokratického systému, byl zastaven poválečný proces revitalizace hodnotového systému první republiky, jeho stoupenci byli perzekvováni, došlo k likvidaci myšlenkového odkazu první republiky. Knihy „buržoasních“ politiků, spisovatelů, filozofů a historiků byly odstraněny z knihoven, z převážné části byly zničeny jako odpad a jen malá část se uchovávala v nepřístupných fondech jako libri prohibiti.

A k 30. výročí vzniku Československé republiky zahájil Václav Kopecký ideový útok nejen na politický systém první republiky, ale i na její historický obraz. Ten byl připodobněn mocenským potřebám Ruska a jeho podoba se naplňovala v historických pracích počátku padesátých let.

Vznik Československa byl vykládán jednoznačně jako produkt ruské bolševické revoluce a demokratický systém první republiky byl označován za protisovětský, kontrarevoluční, protilidový a protinárodní. Útok byl opět veden především pro-

^{2/} E. VAJTAUER, Vzpouora Evropy a základy nového evropského pořádku, Praha 1940; TÝŽ, Česká politika ve věku strojovém, Praha 1944; TÝŽ, Jak po Mnichovu. Můžeme jít s Německem?, K. LAŽNOVSKÝ, Revoluce na postupu, Praha 1940; TÝŽ, Hovory s dějinami, Praha 1940; TÝŽ, RÍSE a my, Praha 1940; TÝŽ, Na rozcestí, Praha 1941; E. MORAVEC, Děje a bludy, Praha 1941; V úloze mouřenína, Praha 1939; TÝŽ, Ve službách nové Evropy, Praha 1940; V hodině dvanácté, Praha 1942; K.H. FRANK, Čechy a Morava, Praha 1941; O. ULLRICH, Der Große Irrweg der Tschechen, Praha 1943.

ti dvěma nejvýznamnějším demokratickým politikům – proti Masarykovi a Benešovi – , kteří byli označováni za exponenty západních imperialistů. Edvard Beneš byl současně činěn zodpovědným za Mnichov a k jeho charakteristice byly používány argumenty proněmeckých kolaborantských novinářů a politiků. Byl líčen jako „honorovaný exponent a služebník západních velmocí“, který ubíjel „vědomí národní hrdosti a vědomí státní svrchovanosti svými diplomatickými machinacemi“ neboť prý mu nezáleželo na „osudu vlastního národa“. V Mnichově prý pak „projevil strašné kapitulantství, slabošství a zbabělost“ a stal se „hrobařem československé samostatnosti“^{3/}

Bohatství historického materiálu, který po sobě zanechala první republika, začalo však postupně promlouvat k těm nemnohým mladým historikům, kteří začali období první republiky odborně z jejich pera práce črtající pozitivní obraz první republiky. Byl to jeden z ideových proudů z nichž se rodilo pražské jaro roku 1968. Vojenský vpád Ruska a jeho satelitů do Československa v srpnu 1968 však tento trend drasticky ukončil. Napříště byla všem těmto angažovaným historikům zakázána činnost a povědomí o dějinách demokratické republiky upadalo v normalizačním režimu v zapomnění.

Rozpad sovětského Ruska v roce 1989 vytvořil ve střední a východní Evropě nové velmocenské vakuum. Na rozdíl od všeobecného rozvratu po první světové válce přiléhala však nyní tato oblast ke konzolidované demokratické západní Evropě, především ke sjednocenému Německu.

Došlo k obnově samostatného a svobodného státu, v němž byl nastolen systém pluralitní parlamentní demokracie. V rámci obnovených demokratických svobod se otevřel nový prostor k oživení tradic první republiky. Zůstal však nenaplněn. A nejen to. Projevila se zřejmá nechuť k obnově těchto tradic, symbolicky vyjádřená např. odmítáním oslav 28. října. Ideologicky nalezl tento trend zdůvodnění v knize Češi v dějinách nové doby vzniklé v disentu v okruhu Charty 77. Autoři – Petr Pithart, Petr Příhoda a Milan Otáhal – , kteří se zaštitili společným pseudonymem Podiven, negují vývoj první republiky ve všech jeho rovinách.

Vznik samostatného státu považují za regres a za náhodu, za „nezdařený pokus o český stát“, který měl „jepičí život a jehož roky byly sečteny již v okamžiku jeho zrodu“. V době Mnichova skončil prý „fatálním“ rozkladem zevnitř a „nezapsal se do duší současníků natolik hluboko“, aby stáli o jeho znovuoobnovení.

Kritika československé zahraniční a vnitřní politiky, ekonomického vývoje i vývoje kulturního je spojena se zásadním odmítnutím politiky T. G. Masaryka a především Edvarda Beneše. Ten je podrobován všestranné kritice především za svou

^{3/} Václav KOPECKÝ, Třicet let ČSR, Praha 1948; TÝŽ, Proti kosmopolitismu jako ideologii amerického imperialismu, Praha 1952; TÝŽ, ČSR a KSC, Praha 1960; O. ŘÍHA, J. KRÍZEK, Bez velké Říjnové socialistické revoluce by nebylo Československa, Praha 1951; F. NEČÁSEK, J. PACHTA, E. RAISOVÁ, O protilidové a protinárodní politice T. G. Masaryka, Praha 1953; F. NEČÁSEK, J. PACHTA, O protisovětských piklech československé reakce, Praha 1954; TÍŽ, Dokumenty o protisovětských piklech československé reakce, Praha 1954; V. KRAL, O Masarykově a Benešově kontrarevoluční protisovětské politice, Praha 1953; Z. FIERLINGER, Zrada československé buržoasie a jejího spojenců, Praha 1951.

údajnou neschopnost změnit tradiční linii své zahraniční politiky a včas se orientovat na Německo. Ve zvláštním psychologickém medailonku je pak vyličen jako politik „bez tvořivé iniciativy“, jako slaboch ovládaný „strachem z odpovědnosti, strachem z nepředvídatelného“.^{4/}

Z Podivenova díla čerpá při posuzování první republiky řada politiků a řada publicistů je popularizuje. Veřejné mínění je zaplavováno neodbornými výklady, které je obtížné korigovat, vzhledem ke zničení základního knižního fondu. Po téměř osmi letech od sametové revoluce neexistují dosud souhrnné dějiny první republiky.

Ale: Tak jako v padesátých letech promluvil materiál k mladým historikům a vedl je k stále jasnějšímu a pozitivnějšímu zpracování dějin první republiky, teče i nyní obdobný proud pod povrchem oficiálních negativních výkladů a výroků. Mladí historici zpracovávají ve svých vědeckých pracech a studiích bohatý dobový materiál a v nejednou případě navazují i tematicky na výzkumy přerušené rokem 1969. A je na nás, abychom otevřeli všechny naše publikační možnosti a umožnili tomuto proudu vytrysknout na povrch. Tváří in tvář 80. výročí zrození republiky je to – podle mého názoru – naše naléhavá povinnost.

^{4/} PODIVEN, Češi v dějinách nové doby. Pokus o zrcadlo. Praha 1991.